

canemàs

REVISTA DE PENSAMENT ASSOCIATIU

15
2018
MONOGRÀFIC: SOM
CULTURA POPULAR

Associacionisme
Cultural **Català**

**SOM
CULTURA
POPULAR**

canemàs

revista de pensament associatiu

núm. 15 (monogràfic: Som Cultura Popular. Mostra del Patrimoni Immaterial a Barcelona 2018)

El **Som Cultura Popular 2018**, celebrat del 25 al 28 de gener de 2018 a la Fàbrica Fabra i Coats, va ser una iniciativa organitzada per l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya. Van col·laborar en l'organització de les jornades la Federació d'Ateneus de Catalunya, l'Associació per a la Difusió del Folklore, l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català, la Fàbrica Fabra i Coats, la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, la Xarxa Audiovisual Local i Fes ta Festa.

L'ENS DE L'ASSOCIACIONISME CULTURAL CATALÀ és una iniciativa de Federació de Grups Amateurs de Teatre de Catalunya, el Moviment Coral Català, la Federació Catalana de Societats Musicals, Confederació Sardanista de Catalunya, l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya, l'Agrupament d'Esbarts Dansaires, el Gran Orient de Catalunya, l'Agrupació del Bestiari Festiu i Popular de Catalunya, Adifolk, la Federació Coordinadora de Trabucaires de Catalunya, la Federació Catalana de Pessebristes, el Moviment Laic i Progressista, la Fundació Paco Candel, la Coordinadora de Pastorets de Catalunya, la Federació de Diables i Dimonis de Catalunya, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, la Federació Catalana de Catifaires, la Federació d'Entitats de Cultura Popular i Tradicional de Barcelona Vella i La Casa dels Entremesos, l'Associació Catalana de Puntaires, Federació de Colles de Falcons de Catalunya, Federació Catalana d'Associacions i Clubs UNESCO, l'Associació d'Establiments Emblemàtics, la Federació Catalana dels Tres Tombs, la Coordinadora de Diables Tradicionals de Catalunya, la Federació Catalana del Joc Tradicional, la Coordinadora d'Entitats del Poble Sec i l'Associació Coordinadora de Pessebres Vivents de Catalunya. **Entitats adherides:** XarxaAteneu, Casals Joves de Catalunya, la Federació Cors de Clavé Catalunya Nord.

Entitat acreditada per la UNESCO per a la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial.

CONSELL EDITORIAL

Àlvar Andrés, Gemma Aguilera, Pere Baltà, Oriol Cendra, Enric Cirici, Joan-Ramon Gordo, Èric Jover, Joan Maluquer, Josep Santesmases i Josep Viana

Redacció de les cròniques: Guillem Carreras

Coordinació de l'edició: Joan-Ramon Gordo i Montravela

Edita: Ens de l'Associacionisme Cultural Català (www.ens.cat)

Correspondència: Ens de l'Associacionisme Cultural Català
C./ València 558, 6è 1a, 08026 Barcelona (El Barcelonès)
Tel. (34) 93 269 10 42, www.ens.cat, info@ens.cat

© Ens de l'Associacionisme Cultural Català

Els judicis i opinions expressats en els articles publicats a la revista són exclusivament responsabilitat de l'autor. L'opinió de Canemàs, revista de pensament associatiu només s'expressa a l'editorial.

AMB EL SUPORT DE:

Ajuntament
de Barcelona

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Diputació
de Barcelona
xarxa de municipis

Disseny gràfic

Faino Comunicació
www.faino.com

Correcció lingüística

Maria Cabrera Callís i
Albert Lavila

Fotografia

Àlvar Andrés,
ICUB Pep Herrero
i Stefano Puddu

PVP d'aquest número

9,00 €

Subscripció anual

15,00 € (2 números)

Impressió

Novoprint
(Impress a Catalunya)

ISSN: 2014-5519

Dipòsit legal
B-4484-2012

canemàs | 15

MONOGRÀFIC:
SOM CULTURA
POPULAR 2018

07 SALUTACIONS

15 PRESENTACIÓ

CRÒNIQUES DELS DEBATS I CONFERÈNCIES

EIX CANVIS SOCIALS

22 La cultura popular ha de cohesionar la societat?

28 L'obra escrita de Josep Anselm Clavé

36 Associació Obrera de Concerts

44 *Quinquis, quillos i xonis*. La cultura popular dels marges i les perifèries

52 La gentrificació urbana i els seus efectes en la cultura popular

60 El Patrimoni Cultural Immaterial i el canvi social

66 La protesta com a cultura popular: les manifestacions

72 Responsabilitat associativa

78 La cultura popular, un àmbit estratègic

Bones pràctiques

88 Els museus al servei de la ciutadania

92 Projecte «Mosaïc ciutadà»

96 El cas del Centre Obrer de la Sénia i l'Agrupació Musical Senienca

EIX EDUCACIÓ

102 Presentació de l'Any Aureli Capmany

108 Cultura popular a les escoles i centres de lleure

114 Joc i educació, amics per sempre

120 Toquem: elements musicals i no musicals que ajuden a l'educació i al Patrimoni Cultural Immaterial

126	El teatre a l'escola: interferència o complement del món associatiu?
132	Amb la música creixo, amb la banda em faig gran
	Bones pràctiques
138	<i>Bestiari Kids</i> . Banc de continguts de bestiar festiu adreçat als infants
144	Cultura popular, mirall dels educadors
148	Un projecte pedagògic al Museu Etnològic i de Cultures del Món de Barcelona
152	Els instruments tradicionals a l'escola
156	Doble presentació de l'Esbart Català de Dansaires
160	RECULL FOTOGRÀFIC
	EIX PATRIMONI CULTURAL IMMATERIAL
180	Patrimoni Cultural Immaterial. Què és?
186	Morir d'èxit o viure l'essència
192	Grup de Treball sobre el Patrimoni Cultural Immaterial de l'Institut Català d'Antropologia
198	L'origen i evolució de les bandes. Les escoles de música. Vinculació amb les bandes
204	Pessebres a la plaça de Sant Jaume. Noves mirades al pessebre
212	El Seguici Popular de Barcelona, debat obert
220	Els Tres Tombs: impacte en l'àmbit popular, ciutadà i econòmic. Presentació del manifest de bones conductes i en defensa dels cavalls
226	El caganer
	Bones pràctiques
232	La Federació Catalana del Joc Tradicional. Apropem el joc de sempre al segle XXI
236	Reptes per a les col·leccions de museus des del Patrimoni Cultural Immaterial
240	Doble presentació de la Federació Catalana d'Entitats Corals
246	Activitats de construcció d'equips, els castells, la cultura popular i les organitzacions empresarials

- 250 Catalogació de la Setmana Santa de la Granadella i declaració d'Element festiu patrimonial d'interès nacional els actes de la Davallada de la Creu de Divendres Sant i la processó de l'Encontre de Diumenge de Pasqua
- 256 Mulasses de Catalunya: experiències de recuperació
- 262 X Festa del Mercat a la Plaça d'Amposta

PUBLICACIONS I ESTUDIS

- 270 Buscant el *youtuber* de la cultura popular
- 276 Els secrets de la televisió
- 282 El foc del seguici (ca. 1390-1936)
- 290 *La ciutat de les fogueres*
- 296 *Mirant al meu voltant: tible i sardanes* (disc)
- 300 Les publicacions de la saviesa popular
- 308 *L'Etern efímer. Gràcia, 200 anys de festa*
- 312 *Amunt! Les festes de l'arbre als Països Catalans*
- 318 *Lligadetes en un fil* (disc)
- 324 *La Garriga, una història entre fogons. Una etnografia per a la reflexió sobre la cultura de l'alimentació a l'àmbit local*
- 328 *Festa Major, el joc de Can Galta*
- 332 *Diàspores i rituals. El cicle festiu dels musulmans a Catalunya*
- 336 Presentació de les evidències d'elaboració i consum de cervesa en el neolític a la cova de Can Sadurní de Noya
- 340 *Etnològic BCN*

348 CONCLUSIONS

354 HAN COL·LABORAT EN AQUEST NÚMERO

360 ÍNDEX DE NÚMEROS ANTERIORS

Salutacions

Som i Serem Cultura Popular, i n'estem orgullosos. Estem orgullosos de la riquesa associativa, de la gran quantitat d'entitats i persones que dia a dia donen vida a la cultura popular del nostre país.

El Som Cultura Popular, que aquest 2018 ha celebrat la seva segona edició a l'espai Fabra i Coats, al barri de Sant Andreu de Barcelona, ha estat de nou una gran aposta per sumar complicitats. Sols calia fer una ullada al programa per veure la gran quantitat de propostes, adreçades a un públic ben divers; no hi faltaven exposicions, tallers, debats, conferències, estands d'entitats, actuacions, espai gastronòmic, fira de jocs i joguines, fira de productes i festes, mostra editorial, etc. Quatre dies per triar, gaudir i per enriquir-se amb tot el que s'hi oferia.

El Som contribueix a donar a conèixer la cultura popular i crear un punt de trobada i intercanvi entre els diferents col·lectius. Pel Departament de Cultura aquest és un objectiu molt important: afavorir i facilitar espais per posar en comú experiències i projectes diversos. I, sens dubte, l'Ajuntament de Barcelona fa una gran aposta per donar a la cultura popular la importància que es mereix, reivindicant-la i promocionant-la.

Cal visualitzar la cultura popular, parlar-ne i sobretot viure-la i compartir-la. El contingut d'aquesta publicació és ple de la riquesa i la diversitat de la cultura popular, present arreu del país. En aquestes pàgines trobareu reflexions i aportacions de tot tipus, veureu que la mostra estava oberta a tothom, a entitats i persones que de mil maneres hi participen cada dia, fent recerca, promoció i difusió del Patrimoni Cultural Immaterial.

Els protagonistes del Som i d'aquest llibre són els entusiastes de la cultura popular, els membres de les entitats, els estudiosos, els creadors, els artistes, els voluntaris... Tots

aquells que ballen, canten, juguen, escriuen, xerren, investiguen, somnien... Aquells que es mantenen fermes per construir un país millor, perquè la cultura popular ens fa a tots una mica més feliços i ens ajuda a reforçar una llarga llista de valors dels quals no podem prescindir.

D'aquesta segona edició del Som cal destacar la celebració del Fòrum d'Educació i Cultura Popular; la gran quantitat de material recollit, ponències i experiències que ha donat peu a fer-ne una publicació a banda. El fòrum, igual que el Som Cultura Popular, va ser un important espai de debat i reflexió centrat en l'estat actual de la cultura popular en l'àmbit educatiu i les possibles línies d'actuació futures.

Vull expressar l'agraïment a tots els que va fer possible la celebració del Som Cultura Popular 2018, als que heu fet possible aquesta publicació —molt en especial a l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català— i a tots els que feu possible que cada dia la cultura popular sigui motor i força per a un país com el nostre, massa sovint amenaçat i atacat. La cultura popular, des de tots els àmbits, ens recorda que venim de lluny i que volem arribar més lluny encara.

M. Àngels Blasco i Rovira

Directora general de Cultura Popular
i Associacionisme Cultural
Departament de Cultura
Generalitat de Catalunya

Amb només dues edicions d'existència, el fòrum Som Cultura Popular ja és una cita consolidada en el calendari de la cultura popular. Cada dos anys, a principis d'any, la Fabra i Coats esdevé un punt de trobada i d'intercanvi d'idees entre els diversos col·lectius que formen l'escenari de la cultura popular i tradicional de tot el país.

Enguany la mostra es va estructurar al voltant de tres grans eixos, amb la voluntat d'abordar aquells temes que toquen de més a prop el món de la cultura popular. Aquests eixos van ser el Patrimoni Cultural Immaterial, els canvis socials associats a la transformació urbana i la gentrificació, i l'educació i la cultura popular.

A més, sobre aquest darrer àmbit, es va crear el Fòrum d'Educació i Cultura Popular, que va presentar els primers resultats en el marc del Som Cultura Popular 2018. Format per un comitè d'experts en diversos camps educatius, el debat es va centrar en l'estat actual de la cultura popular en l'àmbit educatiu i les possibles línies d'actuació.

Així, al llarg dels quatre dies de durada del fòrum es van poder conèixer una trentena d'exposicions del Museu Nòmada, les associacions van presentar diverses iniciatives i experiències a través d'un nodrit programa de presentacions, conferències i debats. També es van fer tallers per a la mainada, hi va haver un espai per a les entitats i diverses actuacions de dansa, música, foc i construccions humanes.

Volem agrair, en nom de l'Ajuntament de Barcelona, el treball d'organització dut a terme per l'Associació per a la Difusió del Folklore (Adifolk), l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català i la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, així com la participació de més de cent cinquanta entitats, tant de Barcelona com de la resta del país.

Quan el 28 de gener vam tancar el fòrum Som Cultura Popular 2018, ja vam començar a pensar en la tercera edició, que es farà l'any 2020. Encara és massa aviat per donar detalls, però l'objectiu sí que el sabem: crear un autèntic trànsit d'idees entre els diversos col·lectius que pertanyen a l'àmbit de la cultura popular de tots els territoris de parla catalana.

Francesc Fabregat i Martínez

Direcció de Proximitat
Cap de Cultura Popular
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona

Ocupats com estem en l'organització de tot tipus d'iniciatives, sovint no som conscients de la gran capacitat de mobilització que els col·lectius de cultura popular tenim. El Som Cultura Popular és aquell aparador on reconeixem la nostra força i empenta; la nostra presència i bonhomia. Les conferències, debats i presentacions celebrades a la Fàbrica Fabra i Coats de Barcelona ens van permetre conèixer experiències de gran qualitat que es desenvolupen arreu de Catalunya.

I no només això. El Som Cultura Popular 2018 també va brindar una gran oportunitat per estimular la reflexió sobre la manera com les entitats culturals ens presentem davant el conjunt de la societat. A vegades, les inèrcies ens empenyen a seguir dinàmiques obsoletes, que ja no responen a l'actual conjuntura. La societat canvia i avança cada vegada més ràpidament. Si l'associacionisme cultural desitja seguir sent un motor de cohesió, inclusió i emancipació, com tots volem i treballem per aconseguir, també ha de canviar contínuament les seves pautes de funcionament internes. Ha de renovar el seu perfil social i mediàtic.

Gràcies al «SOM» —com ja són conegudes popularment les jornades, senyal inequívoc que estan deixant empremta—, podem aturar-nos a reflexionar què podem fer millor, com podem ser més útils socialment. M'agradaria destacar, en aquest sentit, l'encert de dividir les jornades en tres grans blocs temàtics: educació, Patrimoni Cultural Immaterial i canvis socials. D'aquesta manera s'ha evidenciat una realitat que, no per ben prou coneguda, hem de deixar de reivindicar: l'associacionisme vertebrava el nostre país i contribueix a construir una societat més cohesionada, solidària i culta. I també més democràtica, no en va la cultura popular és una escola de ciutadania.

Entre altres raons, l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català va néixer amb l'objectiu que els col·lectius de cultura popular compartissin experiències i establissin sinergies. Estem convençuts que el Som Cultura Popular avança en aquesta direcció. Com tota nova experiència, ara toca alimentar-la perquè creixi i esdevingui una gran referència cultural, no només per als col·lectius de cultura popular, sinó per al conjunt de la ciutadania. Amb l'esforç de tots, segur que així serà.

Josep Viana i Crespo

President de l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català

PRESENTACIÓ

Com queda reflectit en el subtítol de la publicació, *Canemàs* és una revista de pensament associatiu. L'Ens de l'Associacionisme Cultural Català va considerar necessari crear un espai on els estudiosos i les entitats poguessin plantejar debats i compartir opinions i experiències. Gràcies a les activitats i projectes que impulsen, els pobles i barris tenen una vida i identitat pròpies. Com a complement d'aquesta immensa dedicació quotidiana, *Canemàs* vol oferir una visió global i transversal del teixit associatiu. Sia mitjançant l'exposició de casos concrets, sia presentant dissertacions conceptuals d'estil més teòric, s'interroga contínuament sobre els diagnòstics i reptes que han d'encarar els col·lectius de cultura popular.

Les intervencions del Som Cultura Popular 2018 responen a la mateixa filosofia. Centenars de persones de tots els perfils i condicions van participar-hi com a ponents: mestres, folkloristes, periodistes, professors, antropòlegs, càrrecs públics, investigadors, historiadors, museòlegs,

editors, tots ells activistes de la cultura popular i practicants de base. Un ampli ventall de perspectives, en definitiva, que van permetre reflexionar a l'entorn de l'associacionisme cultural des d'una multitud de prismes.

Tot i que per qüestions logístiques no s'han pogut incloure en aquest número de *Canemàs*, hem d'esmentar la celebració del Fòrum d'Educació i Cultura Popular, que entre el 26 i el 28 de gener de 2018 va presentar les seves conclusions en el marc del Som Cultura Popular. El comitè científic va reflexionar entorn d'aquest binomi des d'una perspectiva àmplia, abordant els àmbits d'anàlisi en quatre blocs: «Quina cultura popular?», «Cultura popular i societat plural», «Cultura popular i mitjans de comunicació» i «Cultura popular i sistema educatiu». A continuació van presentar-se les experiències de trenta-vuit centres educatius, associacions de mares i pares d'alumnes, ajuntaments i associacions.¹ Algunes d'aquestes intervencions també estan presents en el recull fotogràfic de les jornades que hem incorporat en aquest volum.

Respecte del programa ordinari, doncs, hem de destacar que les ponències han estat transcrits amb una voluntat divulgadora. Això vol dir, per una banda, reflectir el nivell acadèmic i el rigor intel·lectual dels ponents que hi van intervenir. El lector quedarà meravellat, en aquest sentit, de la gran riquesa de matisos, aportacions, propostes i crítiques constructives que hi és presentada. A recer de les ponències poden endevinar-se tots els beneficis intangibles inherents en els col·lectius de cultura popular, sovint massa desapercebuts. Per altra banda, s'ha utilitzat un llenguatge amable, premeditadament allunyat de la terminologia acadèmica i més proper a l'assaig, pensat per despertar la curiositat i l'interès del conjunt de la ciutadania.

S'ha considerat oportú agrupar les cròniques en els tres àmbits de reflexió que proposava el Som Cultura Popular 2018: canvis socials, educació i Patrimoni Cultural Immaterial. Com a cloenda, un quart àmbit temàtic agrupa totes les *Publicacions i Estudis* que hi van ser presentades. Si bé el programa de les jornades dividia les ponències segons el seu format —presentacions per una banda, debats i conferències

1. Podeu consultar-les, si ho desitgeu, en aquest enllaç: <https://bit.ly/2z3enyk>.

per l'altra—, s'ha considerat adient substituir aquesta classificació per un índex no estrictament tècnic.

Tota reflexió que no es plantegi amb la voluntat de transformar la realitat esdevé estèril. Perquè les idees aportades en el Som Cultura Popular tinguin el màxim recorregut possible, s'ha destriat cadascun dels tres àmbits d'anàlisi en dos apartats: dissertacions teòriques i exemples de bones pràctiques associatives. Així, donant un pes específic a les experiències concretes, es desitja que aquestes serveixin de mirall i inspiració per a altres entitats o col·lectius que vulguin seguir les passes de les iniciatives més pioneres. En la mateixa direcció, s'han afegit tres pinzellades, a mode de resum, com a epíleg de totes les cròniques.

Com a consideració final, només resta apuntar que pràcticament totes les ponències que hi podeu llegir van ser organitzades pel teixit civil català: entitats culturals, però també grups de recerca, museus, editorials o projectes particulars. És una excel·lent notícia, pensem, que tots els amants i practicants de la cultura popular, independentment que s'hi dediquin professionalment o de manera amateur, com a acadèmics o practicants, analitzant fenòmens globals o bé exposant estudis de cas, siguin conscients de la importància de la reflexió i la deliberació compartida.

Tant de bo la lectura d'aquest *Canemàs* ens ajudi a construir un associacionisme cultural més fort, innovador, transversal, inclusiu i socialment compromès!